

Nr 223.

Av herrar **Forssell** och **Lithander**, om ersättning till direktören *Vilhelm Lagercrantz* för förlust genom tobaksmonopolets införande.

Enligt 8 § av kungl. förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket den 15 december 1914 skulle *tobaksfabrikant* erhålla ersättning för förlorad näringsverksamhet blott om han utövat sådan verksamhet oavbrutet under 6 år 5 månader före mono-
polets ikraftträdande. Beträffande *personlig* ersättning till inom tobaksfabrikationen anställda, däribland verkställande direktörer, stadgade samma förordning en verksamhetstid av minst 4 år.

Redan under debatten i kamrarna år 1914 uttalades från många håll farhågor för att, på grund av den korta tid som stått till buds för såväl det särskilda tobaksutskottet som riksdagens ledamöter i övrigt, frågan om ersättning till tobaksnäringens idkare icke i allo fått en lösning som tillfredsställde rättvisa och billighet. I bilaga till denna motion ha vi tillåtit oss anföra några av de grava anmärkningar, som i sådant hänseende gjordes av ledamöter utav båda kamrarna och av utskottet.

Flertalet riksdagsmän synas emellertid, då monopolfrågan den 9 september 1914 avgjordes, ha litat på, att de av utskottet jämväl i ersättningsfrågan gjorda förbättringarna i regeringsförslaget skulle visa sig tillfyllestgörande, så mycket mer som man givetvis trodde sig ha en pålitlig yttersta garanti mot varje orättfärdig behandling av ifrågavarande näringsidkare i följande å hela regeringens vägnar gjorda uttalanden av dåvarande statsministern vid ärendets behandling i första kammaren:

»Intet finansiellt behov kan enligt min och mina kollegers mening rättfärdiga en orättvisa eller en kränkning mot dem, som drabbas av en beskattning eller ett monopol och därför är det nödvändigt att undvika varje sådan.»

Samt vidare

»en förutsättning måste, såsom jag redan förut betonat, vara att en tillfyllestgörande ersättning skulle lämnas för de förluster, som för den enskilde uppstå på grund av mono-
polets införande.»

Dåvarande finansministern uttalade vid samma tillfälle den förhoppningen, att riksdagen skulle antaga utskottsförslaget

»utan kränkande av någons rätt.»

Ersättningsförordningen antogs emellertid av riksdagen i sitt av tobaksutskottet ändrade skick, varvid rösterna i de båda kamrarna utföllo sålunda:

Första kammaren	95 ja	42 nej
Andra kammaren	130 »	74 » .

De betänkligheter ifråga om rättvisan i ersättningsgrunderna, som kommo till uttryck vid monopolets genomförande 1914, gävo sig ånyo till känna redan under de närmast följande två riksdagarna. Bland tobaksnäringens f. d. utövere funnos nämligen några, som nu fått erfara hur skoningslöst ersättningsbestämmelserna gingo ut över dem, vilka icke varit sysselsatta inom branschen under tillräckligt lång tid för att över huvud taget alls erhålla någon gottgörelse, då de tvungos avbryta sin verksamhet. Behjärtandet av den svåra ställning, vari dessa från all ersättning uteslutna råkat, föranledde därför väckandet av motioner, *dels* år 1915 i båda kamrarna med lika yrkanden av innehåll att riksdagen efter förnyad omprövning av grunderna för ersättning till utövarne av tobaksnäringen, måtte däri företaga de ändringar, som funnes vara med billigheten överensstämmande, *dels* år 1916 i andra kammaren angående hemställan till Kungl. Maj:t om utredning, och därav föranlett förslag, beträffande ersättning för förlorad näring till de tobaksfabrikanter, som börjat sin verksamhet efter den 31 december 1908.

Bevillningsutskottet, som båda åren avstyrkte bifall till de väckta motionerna, uttalade emellertid 1915 i sin motivering: att det vid den tidpunkten icke kunde med visshet förutsägas, huruvida riksdagens tillkännagivna avsikt, att låta full rättvisa vederfaras dem, som till följd av monopolets införande förlorat sin förut utövade verksamhet, komme att i tillämpningen förverkligas. »Skulle emellertid under (de då ännu för bl. a. ersättningsfrågor fungerande) kommissionernas verksamhet ett eller annat fall yppa sig, då billighet och rättvisa icke synas kunna med stöd av gällande bestämmelser behörigen tillgodoses och på grund härav statens mellankomst kan finnas önskvärd, hyser utskottet den förvissningen, att Kungl. Maj:t icke skall underlåta att hos riksdagen göra den framställning, som härav kan föranledas.»

Den innebörd, som bevillningsutskottet velat giva detta sitt yttrande, framgår av vad dess dåvarande ordförande herr K. G. Karlsson anförde den 10 april 1915 i första kammaren vid behandlingen av utskottsbetänkandet. Han yttrade nämligen bl. a.:

»Om riksdagen accepterar detta utskottets uttalande har riksdagen därmed så gott som inbjudit Kungl. Maj:t att, i händelse det under frågans vidare utveckling skulle visa sig att behov föreligger av ändringar, inkomna till riksdagen med förslag därom. Givet är att Kungl. Maj:t alldeles oavsett denna motivering *kan* inkomma till riksdagen med dylika förslag. Men utskottet har, då det funnit sig böra avstyrka motionerna, velat använda en motivering som skulle, om jag så får säga, göra det lättare för Kungl. Maj:t att i händelse så befinnes önskvärt inkomma till riksdagen med framställning i ämnet.» — —

»För min enskilda del ber jag, herr talman, att få framhålla att för mig, vid behandlingen av detta ärende, det viktigaste syntes vara att i det skede vari denna angelägenhet nu befinner sig, då frågan fortfarande är i viss mån outredd, man icke skulle lägga hinder i vägen för rättelses vinnande, i händelse vid ersättningsförordningens tillämpning skulle visa sig, att man vid avfattningen av denna förordning icke kunnat helt överblicka alla med fjolårets beslut förenade konsekvenser. Jag håller nämligen icke alls för otroligt, att så är fallet eller med andra ord, att man icke, då man antog ersättningsförordningen, kunnat helt överblicka alla dess konsekvenser.» — — — —

»Jag anser, att denna utskottets motivering lämnar vägen öppen för en efterbehandling och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.»

I bilagan finnes även återgivna utdrag av andra i debatten deltagande talarers, från båda kamrarna, krav på rättvisa åt de dittills förbigångna näringsidkarna.

Trots den för motionerna välvilliga motivering med vilken 1915 års bevillningsutskott hemställde om avslag å dem, antog första kammaren det förslag, som innefattades i en av sex utskottsledamöter avgiven reservation, avseende att möjliggöra ersättningsanspråk, vilka till äventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut. Andra kammaren biföll emellertid — med 133 röster mot 77 — utskottets hemställan om avslag å motionen.

Jämväl 1916 års bevillningsutskott uttalade i sin motivering för avstyrkande av den då väckta motionen om ersättning till efter den 1 januari 1909 tillkomna fabriker — sedan utskottet först tillkännagivit att anledningen, varför detsamma icke kunde förorda bifall till motionen, vore utskottets erkännande av riktigheten »i stort sett» utav den i 1914 års k. prop. anförda meningen, att endast den verksamhet inom tobaksindustrien, som fortgått under vissa år, kunnat bereda en så säker ekonomisk ställning, att avbrytandet finge en verkligt ingripande betydelse — följande: »Däremot torde det icke få anses uteslutet, att i enskilda fall särskilda omständigheter kunna åberopas till stöd för ett frånträdande av den uppställda regeln (att efter den 1 januari 1909 tillkomna fabriker ej få någon ersättning). Med hänsyn härtill har utskottet velat uttala den förvisningen, att där, genom enskilda tobaksfabrikanters framställningar till Kungl. Maj:t, fall yppat sig då billighet och rättvisa icke synas kunna med stöd av gällande bestämmelser behörigen tillgodoses och på grund härav statens mellankomst kan finnas önskvärd, Kungl. Maj:t icke skall underlåta att hos riksdagen göra den framställning, som härav kan föranledas.»

I nästan likalydande ordalag har alltså riksdagen under två på varandra följande sessioner genom sitt bevillningsutskott uttalat sin »förvisning» om Kungl. Maj:ts ingripande i de fall då billighet och rättvisa kränkts genom nu gällande ersättningsbestämmelser. Uttalandet förutsätter givetvis ett frångående i dessa särskilda fall av de eljest gällande normerna för ersättning. Enligt sin ordalydelse avser det icke heller någon inskränkning beträffande tiden

för ifrågakommande fabrikers verksamhet och än mindre begränsar det tillämpningen av rättvisa och billighet till utbetalandet av något visst maximibelopp!

Sedan denna indirekta vädjan gjordes till Kungl. Maj:t — och sannolikt i åtskilliga fall just på grund av densamma — ingåvos under åren 1916—1918 till regeringen ett fyrtiotal framställningar om ersättning eller tillägg till redan bekommen sådan. Anspråken i de olika fallen voro mer eller mindre välgrundade. Åtskilliga av de sökande hade redan förut bekommit gottgörelse i enlighet med ersättningsförordningens bestämmelser, somliga till avsevärda belopp (däribland ett med nära 6,000,000 kronor). Andra åter begärde dyrtidstillägg med 50 % eller mera å redan tillerkänd ersättning. En del av sökandena tillhörde verksamhetsgrenar inom tobaksnäringen, som fingo utövas jämväl efter monopolets genomförande. Några framställningar kommo från personer, som slutat inom yrket före monopolets tillkomst, etc.

Vid föredragning den 14 januari 1919 av samtliga dessa framställningar fann Kungl. Maj:t dem emellertid icke föranleda till någon åtgärd.

Bland dem som sålunda fingo avslag befunno sig även fabriksaktiebolaget Ed. Laurens — »Le Khédive» i Stockholm, vilket yrkade ersättning för förlorad näringsverksamhet, samt dettas verkställande direktör, Vilhelm Lagercrantz, vilken hemställt om s. k. personlig ersättning. De förhållanden, under vilka den av nämnda bolag bedrivna cigarettfabrikationen påbörjats och fortgått liksom även omständigheterna beträffande Lagercrantz personligen, utgöra enligt vår mening ett typiskt sådant av 1915 och 1916 års bevillningsutskott avsett fall, då billighet och rättvisa icke kunnat tillgodoses genom tillämpning av gällande ersättningsbestämmelser.

Förenämnda bolag startade sin verksamhet först i oktober 1912 och var därför enligt gällande förordning ej berättigat till ersättning, men de cigaretter, av märket »Le Khédive», som fabriken tillverkade (enligt kontrakt med den utländska firma som ägde rätten till varumärket) hade då här i landet en 22-årig importmarknad, vilken redan från början företedde en stadigt fortgående stegring i omsättningen, så att denna under år 1912 uppgick till över 81,000,000 cigaretter. Bolagets nettovinst utgjorde i medeltal pr år 108,000 kronor. Företaget i sin helhet måste med avseende på dess kundkrets och förbindelser, fabrikatets sedan länge stadgade renommé i landet samt de goda årsvinsterna, anses vara ekonomiskt starkt konsoliderat samt — om det fått fortsätta verksamheten — hava en tryggad framtid. Detta senare hade alltså med största sannolikhet blivit fallet även beträffande bolagets verkställande direktör.

Lagercrantz, som förut under ett flertal år innehaft stadigvarande förordnanden hos länsstyrelsen i Falun, tillträdde sin nämnda befattning hos bolaget den 1 september 1913 och hade sålunda vid monopolets ikraftträdande den 1 juni 1915 icke varit i tobaksnäringens tjänst under de fyra år, som krävdes för att få s. k. personlig ersättning. Hans inkomst från bolaget uppgick redan

från början till 15,000 kronor årligen, inkl. vissa naturaförmåner. Dessutom var han av bolaget tillförsäkrad pension för sig och sina efterlevande. Genom att lämna sin statstjänst gick L. miste om den »tur» till befordran, som han eljest stått i, och möjligheten för honom att vid dåmera 44 års ålder åter vinna inträde på tjänstemannabanan vad därmed avskuren för honom.

De förhållanden, som vi här ovan i korthet relaterat, hava utförligt omför-mälts, och i behöriga delar styrkts, uti de underdåniga skrivelser till Kungl. Maj:t, som bolaget resp. Lagercrantz, enligt vad förut nämnts, på sin tid in-gåvo till Kungl. Maj:t.

Vad som passerat i dessa fall ger ett synnerligen starkt intryck av ohåll-barheten i följande sats, som förfäktats i 1914 års kungl. prop. angående to-baksmonopol (sid. 141): »Endast för det fall att verksamheten inom tobaks-industrien fortgått under vissa år torde böra antagas, att densamma kunnat bereda en så säker ekonomisk ställning, att avbrytandet får verkligt ingripande betydelse».

Bortsett från verkningarna av satsens tillämpning för det sedan många år upplösta bolaget, så har det i varje fall påtagligen medfört »ingripande be-tydelse» för Lagercrantz, att han berövats den goda utkomst, som hans an-ställning inom ett solitt och framåtgående företag beredde honom.

I den genom monopolets införande för Lagercrantz uppkomna situationen sökte han emellertid utnyttja den branschkönnedom, som han vunnit genom sin föregående verksamhet inom tobaksindustrin. Han etablerade sig därför som försäljare av importerade cigarretter utav samma märke som den nedlagda fa-briken tillverkat, men rörelsen gav redan från början dåligt resultat. Omsätt-ningen av cigarretterna, vilken förut uppgått till 60 miljoner stycken årligen sjönk genast oerhört till följd av det högre pris, som måste åsättas varan för täckandet av licensavgifter m. m. och försäljningen nedgick successivt ytter-ligare så att L. under 1924 måste upphöra med rörelsen. Detta blev för honom den sista, mycket kännbara konsekvensen av monopolets införande.

På därom gjord underdånig framställning har L. utbekommit avskrift av protokollet över finansärenden för den 14 januari 1919, jämte en därvid som bilaga fogad promemoria, båda i vad desamma beröra förenämnda av honom och bolaget till Kungl. Maj:t ingivna ansökningar. Då protokollet, med den däri som grund för Kungl. Maj:ts beslut åberopade promemorian, syntes oss vara av rätt stort intresse för ställningstagandet i denna ersättningsfråga, ha vi låtit båda ingå i bilagan till motionen.

Författaren till promemorian låter visserligen sin argumentering utmyнна i ett avstyrkande av ersättning till efter den 1 januari 1909 startade företag men gör samtidigt ett viktigt medgivande, vilket, så vitt vi kunna finna, borde lett till ett motsatt resultat. Författaren konstaterar nämligen: att även de tämligen nystartade affärerna i många fall (nämligen utav de 10, varom P. M. i denna del handlar) lyckats uppnå goda årligen stegrade vinster samt att åt-minstone vissa av dessa företag redan uppnått en ekonomiskt så pass stark

ställning, att verksamhetens avbrytande varit av verkligt ingripande betydelse. Detta oväntade medgivande står i rak strid mot den i 1914 års kungl. prop. tydligt angivna, här ovan citerade, grunden till lagbudet om ifrågavarande företags uteslutning från ersättning.

Om emellertid ersättning skulle anses böra utgå vill promemorian dock icke ifrågasätta att tidsgränsen för rätt därtill skulle kunna framflyttas *längre* än till den 1 januari 1911 och detta för att man skall kunna undvika rubbning jämväl av grunderna för de s. k. personliga ersättningarnas bestämmande. Tidsgränsen för verksamhetens utövande är nämligen där satt just till den 1 januari 1911. P. M. utgår nämligen genomgående ifrån att någon ersättning till de nya fabrikerne ej kan ifrågakomma utan i sammanhang med en allmän revision av ersättningsbestämmelserna, och detta är påtagligen det avgörande skälet för dess avstyrkande såväl av fabrikanternas som Lagercrantz' m. fl. framställningar om personlig ersättning. Bevillningsutskottet synes emellertid icke i sina ovan anförda uttalanden förutsätta någon dylik allmän revision av ersättningsbestämmelserna, utan tvärtom ett separat förfarande vid sidan av dessa i enskilda fall, då rätt och billighet icke kunnat tillgodoses enligt gällande bestämmelser. Argumentationen i P. M. synes giva vid handen, att denna i riksdagen uttalade uppfattning icke varit bekant för promemorians författare.

Beträffande storleken av det ersättningsbelopp, som kan ifrågasättas för Lagercrantz, så erinras till en början om att gällande förordning för rättighet till *en* s. k. medelårsinkomst kräver en verksamhetstid av 4 kalenderår före monopollets ikraftträdande. Om principen tillämpades på L., vilken *före* nämnda tidpunkt varit anställd i tobaksnäringens tjänst blott 16 månader, och vars medelårsinkomst uppgått till 15,000 kronor, så torde man komma till ett engångs-ersättningsbelopp av 5,000 kronor.

Med hänvisning till vad ovan anförts samt till bilagans innehåll få vi hemställa,

att riksdagen måtte anvisa ett belopp av 5,000 (fem tusen) kronor att utbetalas såsom engångsersättning till Lagercrantz för den förlust han lidit genom tobaksmonopolets införande.

Stockholm den 22 januari 1926.

Arne Forssell.

Edvard Lithander.

Bilaga.

Utdrag av anföranden i riksdagens kamrar rörande frågan om ersättning i anledning av tobaksmonopolets införande m. m.

Den 22 juli 1914.

Andra Kammaren.

Herr Hildebrand: — — — — —

Det synes mig vidare, att hela ersättningsfrågan till en viss grad lagts på oriktigt sätt. Det talas på ett par håll, egentligen i motiveringen, om en affärs immateriella värde. Det förefaller mig emellertid, som om detta immateriella värde hos en affär, det som består däri, att affärsskicklighet nedlagts på att få en stor spridning åt vissa varumärken, att kundkrets upprättats och att goda inköp kunna göras, att allt detta, som icke direkt kan uppskattas i pengar, torde vara det väsentliga i en affärs värde. Det synes mig därför, som om utgångspunkten borde varit att försöka uppskatta detta värde och sedan komplettera, om anledning funnits därtill. Nu är det blott i förbigående, som det immateriella värdet uppskattas, och redan däri synes mig ligga ett bestämt förbiseende av de berättigade krav, som kunna ställas av varje närings eller industris målsmän.

I sammanhang härmed vill jag påpeka, att när staten behöver en jordbit, blir det ett expropriationsförfarande, om överenskommelse icke kan träffas på annat sätt. Vid detta expropriationsförfarande får jordägaren vara med och deltaga. Nu däremot skall staten ensam bestämma grunderna för ersättningen, och de enskilda näringsidkarna få icke vara med och bestämma i andra fall, än när man kommer till tillämpningen av ersättningsgrunderna. — — — — —

— — — — — ur tre grunder bör staten se till, om monopol är lämpligt. Först och främst, om det ur finansiell synpunkt sett är klart, att beskattning på vanlig väg är otänkbar och omöjlig. Det andra kravet är, att man icke bara flyttar över inkomsten från de enskilda till staten, utan att monopolet skall medföra en verklig nationalekonomisk vinst. Och slutligen bör fordras, att de personer, som direkt förlora sin utkomst genom monopolets införande, erhålla full ersättning, när staten tager ifrån dem deras näring.

Det förefaller mig, att intet av dessa tre grundkrav är uppfyllt i den nu framlagda propositionen. — — — — —

Den 9 september 1914.

Första kammaren.

Herr Biörklund: — — — — —

En sådan åtgärd som införande av tobaksmonopol medför givetvis ersättningskyldighet och därvid är det av särskild vikt, att denna riktigt avväges både i och för sig och vid jämförelse de olika ersättningsreglerna sinsemellan,

så att ingen orättvisa uppstår och ingen, som är i yrket anställd, blir oförskyllt lidande utan får just vad som rättvisligen bör tillerkännas honom. Därvidlag har ju utskottet i vissa avseenden kompletterat Kungl. Maj:ts förslag; men vi reservanter ha för vår del stannat i tvekan, huruvida även med denna reglering allt vore väl beställt, så att bestämmelserna skulle kunna stå sig vid den granskning, de komma att underkastas och befinnas rättvisa, icke blott nu utan även framdeles, när den tid kommer, då de kunna komma att tillämpas. Det kan ju sägas, att vi icke ha gjort några bestämda anmärkningar i detta avseende, *men förhållandet är, att utskottets arbete har varit så brådskande, och gått med sådan fart, att man just icke haft tillfälle att företaga några särskilda undersökningar. Den ena frågan har kommit omedelbart efter den andra och så har det ena beslutet fattats omedelbart efter det andra.* När vi i utskottet gingo igenom det av Kungl. Maj:t framställda ersättningsförslaget, så uppstodo där litet emellan nya ersättningsfrågor, *som blivit bortglömda* och ganska ofta beaktades även dessa erinringar. Men vi reservanter äro för vår del icke övertygade om att allt därmed är riktigt avfattat, så att det icke ännu återstår åtskilliga uteglömda, som rättvisligen bort komma i åtnjutande av ersättning. Vi äro också ovissa, om dessa ersättningar äro så avpassade, att genom desamma näringens representanter av olika slag verkligen kunna anses och själva anse sig gå ifrån sin fria näringsutövning utan kännbar olägenhet.» — —

Herr Fahlén: — — — — —

— — — — — Det förslag Kungl. Maj:t nu framlagt är byggt därpå, att den enskilda näringens målsmän vare sig fabrikanter eller hos dessa anställda personer, såsom arbetare m. fl. skulle få tillgodonjuta en rimlig ersättning för de förluster, de komma att lida genom monopolets införande, och det är väl en ståndpunkt, som delas av alla inom riksdagen. åtminstone delas den meningen av utskottet, som icke har stannat ens vid Kungl. Maj:ts förslag utan gått väsentligt längre i ersättningsfrågan, ja gått så långt, att ersättningsförslaget blivit så gott som fullständigt omarbetat. Jag tror knappt, att man skall kunna finna en enda paragraf, som icke blivit i någon mån förändrad. *Då frågar jag: kan det vara sannolikt att utskottet på den korta tid, som stått utskottet till buds, särskilt med hänsyn till denna frågas ofantligt svåra beskaffenhet, kan det vara möjligt, säger jag, att utskottet skulle kunnat avväga dessa tillägg i ersättningshänseende på ett fullständigt och väl genomtänkt sätt, så att riksdagen verkligen skulle kunna lita på, att nu är den fullkomliga rättvisan uppnådd, nu har man funnit den ersättningslinje, som tillgodoser rättvisans och billighetens fordringar? Jag vågar tro, att så icke är förhållandet.* — — — — —

— — — — — *den överarbetning, jag kan gärna säga revision, som utskottet verkställt av Kungl. Maj:ts förslag, har skett under sådan brådska, att man näppeligen kan säga, att förslaget blivit fullt genomtänkt eller fullt systematiskt.*

— — — — — Det är klokt och förtänksamt att icke handla annat än efter mogen överläggning, och jag tror, att riksdagens ledamöter knappast hunnit att mer än helt ytligt sätta sig in i denna mycket svåra fråga; rådrum för detta torde mer än väl behövas, och något äventyr skulle som sagt ej vara förenat med ett avslag å såväl utskottets som Kungl. Maj:ts förslag, varom jag också tillåter mig att värdsamt hemställa.»

Den 9 september 1914.

Andra kammaren.

Herr Röing: — — — — —

»Är det nu möjligt, frågar jag Eder, mina herrar, att under den korta tid, som stått utskottet till buds, kunna så ingående undersöka, om det icke finnes någon hake här och någon hake där, om icke någon grupp personer förbisetts, som borde hava ersättning, men som icke fått det och om å andra sidan statens berättigade intressen tillvaratagits överallt, så att man kan vara säker på att man lugnt kan giva sin röst för utskottets hemställan? Jag tror det åtminstone icke, och jag tror, mina herrar, att det skulle vara synnerligen lyckligt, hur denna fråga än löses, att det åtminstone blir en ny överarbetning av Kungl. Maj:ts och utskottets förslag, om riksdagen nu en gång vill gå monopolvägen. Men då skall jag, herr talman, be att på det livligaste få uttala min anslutning till den ståndpunkt, som här intagits av Industriförbundet, att den överarbetningen eller den förnyade utredningen må göras av män, som icke haft med denna utredning förr att göra, män, som äro fullständigt obundna och icke intaga någon så absolut klar ståndpunkt, innan de gå till arbetet, som de personer, vilka senast haft frågan om hand.» — — — — —

Herr Hildebrand: — — — — —

»Ur synpunkten av tillvaratagandet av de enskildas intressen äro naturligtvis ersättningsarna och grunderna därför vid införande av ett monopol synnerligen viktiga. Men här skulle jag mot den senaste ärade talaren vilja anmärka, att man icke får mäta de inom utskottet vidtagna förändringarnas natur endast efter totalbeloppet ökad ersättning, utan man får även tänka på, att utskottets arbete på sista tiden har oerhört forcerats, varav följden blivit, att ingen i detta ögonblick inom eller utom utskottet kan överblicka, i vad mån man skapat ett sammanhängande helt eller i vad mån nya luckor kunnat uppstå i stället för de ojämnheter, man försökt skaffa bort ur Kungl. Maj:ts proposition.» — — — — —

Herr Rune: — — — — —

»Att jag nu måste yrka avslag på så väl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag beror därpå, att jag anser, att om man, när förslaget framlades, hade stor anledning till tvekan, om man skulle kunna få nödig tid att tränga in i förslaget, så har denna tvekan blivit så mycket större sedan, genom de förhållanden och omständigheter, som inträffat i världen de sista fem veckorna. Jag vågar påstå, att det varit ganska svårt för oss här i riksdagen att kunna ägna sådan uppmärksamhet åt en så viktig fråga som denna, som vi annars skulle önskat.» — — — — —

Herr Herlitz: — — — — —

»Jag vågar icke yttra mig om, huruvida de ersättningsgrunder utskottet föreslagit äro rättvisa och leda till riktigt resultat. Men jag har icke kunnat undgå att få intrycket av ett slumpande med saken, av godtycklighet; man skär allt över en kam, hugger av knuten i stället för att lösa den och bortser från egendomligheterna i det särskilda fallet.» — — — — —

Med den uppfattning av rätt och orätt i ekonomiska ting, som jag fått i mig inplantad från min ungdom och som jag icke ännu vuxit ifrån, låter omöjligt förena sig att tillerkänna staten rätt att fränhända sina medborgare en näring endast på den grund, att det skulle vara för staten ekonomiskt fördelaktigt att

komma i besittning av densamma. Man hör emellanåt den satsen göras gällande: den näring, som du driver, den har staten givit dig tillåtelse att driva; den tillåtelsen kan staten också utan vidare taga tillbaka. Jag bestrider riktigheten av den satsen. Jag påstår och fasthåller, att rätten att förvärva sitt bröd genom arbete är äldre än både staten och näringsfrihetsförordningen; med näringsfrihetsförordningen har staten endast erkänt en förut bestående rätt och borttagit vissa inskränkande bestämmelser, som förut stodo i vägen för den rättens utövning.»

 Herr Lemke: -----

»Går jag nu till ersättningen åt fabrikanterna, är det sant, att utskottet i väsentlig mån har förbättrat den ersättning, som Kungl. Maj:t föreslagit. Men det har också flera gånger påpekats, att *det är ingen i kammaren, ingen ens i utskottet, som kan säga, att dessa fabrikanter till fullo få vad de verkligen skola ha, att de principer, som skisserats här, verkligen äro uttömmande eller riktigt lagda. Ersättningen skall bestämmas efter en godtycklig skala och genom årspremiering, där åldern på dessa affärer skall vara bestämmande, men där i stället — efter mitt förmenande — den inneboende kraften i affärsföretaget borde vara bestämmande. Det finnes något i affärsverksamheten, som man kan säga har ideella värden, det är den upparbetade affären, kundkrets, firmamn, uppfinningar m. m., som ligga i detta. Sådant är lika mycket värt som specialmaskiner och andra saker för vilka värdering skall ske och ersättning skall lämnas.*»

»Det är klart, att man icke utan beklagande kan uppträda gent emot den av oss alla så högt värderade regeringen, vilken ju är så högt aktad icke minst i det parti, jag tillhör, och angripa ett förslag från densamma. Denna fråga är dock ingen partifråga. Det kan icke hjälpas, i denna fråga får var och en bilda sig eget omdöme och fatta sin ståndpunkt efter sin övertygelse. Någon tröst finnes ju ock därvid, att åtminstone två ledamöter av regeringen på ett föregående stadium av frågan — och alldeles särskilt herr finansministern — haft en annan syn på densamma och uttalat helt andra åsikter än vad som nu göres från regeringshåll.»

Avskrift.

Protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
 Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 januari 1919.

Närvarande:

 Chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson föredrog följande ärenden:

8:o)

Till Kungl. Maj:t hade från nedannämnda personer, korporationer och företag inkommit framställningar rörande revision eller komplettering av ersättningsbestämmelserna i anledning av införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, nämligen:

2:o) fabriksaktiebolaget Ed. Laurens »Le Khédive» i likvidation (två skrifter):

28:o) förre verkställande direktören för fabriksaktiebolaget Ed. Laurens »Le Khédive» V. Lagererantz (två skrifter)

I anledning av innehållet i ovan omförmälda framställningar hade inom finansdepartementet upprättats en promemoria av den lydelse bil. litt. B. vid detta protokoll utvisar.

Efter föredragning av berörda promemoria hemställde departementschefen, statsrådet Thorsson, under åberopande av promemorians innehåll, att ifrågasvara till Kungl. Maj:t inkomna framställningar icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Häri instämde statsrådets övriga ledamöter.

Vad statsrådet i förestående under nr 1—9 antecknade ärenden hemställt och tillstyrkt behagade Hans Maj:t Konungen gilla och bifalla.

Vid protokollet:
Birger Looström.

Bil. litt. B.

P. M.

över de till finansdepartementet inkomna framställningar om revision eller komplettering av ersättningsbestämmelserna i anledning av tobaksmonopolets införande m. m.

I. Fabrikanter, som börjat sin verksamhet efter den 1 januari 1909.

I 8 § av förordningen den 15 december 1914 om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, här nedan kallad ersättningsförordningen, uppställdes såsom villkor för ersättnings erhållande, att vederbörande fabrikant börjat utöva sin verksamhet före ingången av år 1909. Stadgandet tillkom, emedan det ansågs, dels att ett företag för att kunna berättigas till ersättning för förlorad näringsverksamhet borde hava visat sig under längre sammanlöpande tid så stabilt, att fortsatt vinst å rörelsen även under framtiden borde hava kunnat påräknas och dels att en tobaksfabrikant, som började sin verksamhet efter den tidpunkt, då frågan om införande av tobaksmonopol kan sägas hava blivit aktuell, finge anses hava gjort detta på egen risk. Det är nämligen att märka, att den första utredningen rörande införandet av tobaksmonopol av statsmakterna igångsatts under år 1909.

Nu hava emellertid från ett tiotal fabriksföretag, tillkomna efter ingången av år 1909, framställningar gjorts i syfte att jämväl dylika företag måtte beredas ersättning för förlorad näringsverksamhet. Såsom skäl för framställningarna åberopas huvudsakligen dels att de, ehuru relativt nytillkomna, likväl visat sig under åtskilliga år vinstgivande och utvecklingskraftiga och dels att införandet av tobaksmonopol, trots den igångsatta utredningen, knappast

kunnat förutses, då monopoltanken på alla håll redan från början möttes med stark opposition och kommittéförslaget rörande införandet av monopol sedermera enhälligt avstyrktes av myndigheter och handelskamrar.

Givetvis kan det diskuteras, huruvida icke det för ersättnings erhållande uppställda kravet på verksamhet ända från den 1 januari 1909 varit väl strängt. Det lär nämligen icke kunna förnekas, att även de tämligen nystartade affärerna i många fall lyckats uppnå goda och ärligen stegrade vinster samt att åtminstone vissa av dessa företag redan uppnått en ekonomiskt så pass stark ställning, att avbrytandet av deras verksamhet varit av verkligt ingripande betydelse. Å andra sidan skulle det väl i intet fall kunna ifrågasättas att gå längre än att tillerkänna rätt till ersättning för förlorad näringsverksamhet även åt de under åren 1909—1910 tillkomna företag. Även för utfående av personlig ersättning stadgades nämligen såsom villkor viss oavbruten verksamhet inom yrket, och var gränsen här satt till den 1 januari 1911. Utan rubbning av grunderna för de personliga ersättningsbestämmelserna skulle alltså någon jämkning icke kunna ske i ovannämnda för fabrikanterna gällande stadganden i vidare mån, än att tidsgränsen även för dem sattes till den 1 januari 1911.

Var tidsgränsen än drages, kommer det ju emellertid alltid att inträffa fall, där ersättning just till följd av nämnda gräns icke kan utgå. Att genom en ändring av tidsbegränsningen helt undanröja anledningarna till missnöje med ersättningsförordningens bestämmelser i nu ifrågavarande hänseende lärer sålunda icke vara möjligt. Vid sådant förhållande och då den i ersättningsförordningen valda tidsgränsen, vilken ju nära sammanfaller med den tid, då frågan om införandet av tobaksmonopol kan sägas hava blivit verkligt aktuell, just på grund av nämnda förhållanden torde vara att anse såsom mindre godtycklig än varje annan dylik gräns, synes någon ändring i ersättningsbestämmelserna, såvitt nu är i fråga, knappast påkallad.

Ett ingripande till förmån för någon enskild av de nu ifrågavarande fabrikanterna — utan någon allmän revision av ersättningsbestämmelserna i nu avsedda delar — torde — åtminstone på den nu förebragta utredningen — icke heller böra ifrågakomma.

IX. *Diverse framställningar.*

2:o) En av förre direktören för fabriksaktiebolaget Ed. Laurens »Le Khédive» V. Lagercrantz hos centralkommissionen gjord ansökan om personlig ersättning blev av centralkommissionen avslagen. Lagercrantz, vilken förut varit statstjänsteman, hade nämligen först den 1 september 1913 övergått till verksamhet inom tobaksindustrien och uppfyllde sålunda icke det i 9 § 2 mom. C av ersättningsförordningen stadgade villkor för ersättnings erhållande, vilket innefattar, att sökandens inkomst av arbete under de fyra närmaste kalenderåren före monolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av verksamhet inom tobaksindustrien.

Då Lagercrantz emellertid kunde visa, att förlusten av den ifrågavarande anställningen hos Khédivebolaget var ägnad att försätta honom i en ekonomiskt brydsam belägenhet, blev han av centralkommissionen tillerkänd understöd till belopp av 3,000 kronor.

I en utförligt motiverad framställning till Kungl. Maj:t har nu Lagercrantz, som icke ansåg sig kunna åtnöjas med det honom tillerkända understödet, anhållit, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utgivande till honom av full

ersättning för den förlust och skada, som genom tobaksmonopolets införande förorsakats honom.

Att Lagercrantz genom monopolets införande försatts i en ogynnsam belägenhet torde icke kunna förnekas. Han befinner sig emellertid i ungefärligen samma ställning, som ett stort antal andra personer, vilka fått sina ersättningsansökningar avslagna av enahanda anledning som Lagercrantz och i stället av centralkommissionen tillerkänts understöd med belopp, som ofta nog av vederbörande sökande ansetts otillräckligt. Ett bifall till Lagercrantz' framställning lärer sålunda utan en allmän revision av ersättningsgrunderna vara utslutet.

Rätt avskrivet betygar:

Ex officio:

Ernst P:n Pehrzander.»
